

Genişletilmiş Özet

Giriş

Doğumda beklenen yaşam süresi (DBYS) küresel olarak bir nüfusun sağlık durumunun temel göstergeleri arasında yer almaktadır. Dünya çapında DBYS, yükselen yaşam standartları, halk sağlığı önlemlerinin alınması, tıbbi teknolojinin gelişmesiyle sağlık hizmetlerindeki iyileşmeler ve yaşam tarzına bağlı olarak önemli derecede artış göstermektedir (Raleigh, 2019). Daha güçlü sağlık sistemleri, daha erişilebilir ve daha kaliteli bakım bu artışa katkıda bulunmuştur. Sağlık sistemi politikalarından etkilenen, risk faktörü barındırmayan sağlıklı yaşam tarzları da doğumda beklenen yaşam süresini olumlu yönde etkilemiştir (James vd., 2017). Ancak geçtiğimiz yaklaşık son on yılda birçok gelişmiş ülkede yaşam beklentisindeki artış oranı yavaşlamıştır (Ho ve Hendi, 2018). Meydana gelen bu değişim yaşam beklentisini olumsuz etkileyen birtakım risk faktörlerinin etkili olduğunu göstermektedir. Bu nedenle doğumda beklenen yaşam süresini etkileyen faktörler incelenirken, bu faktörleri dikkate almak önem arz etmektedir.

Risk faktörleri birçok ülkedeki bireylerin doğumda beklenen yaşam süresini etkilemiştir. Ancak etki düzeyi ülkeler arasında farklılık göstermektedir (Mackenbach vd., 2019). Yaklaşık son on yılda doğumda beklenen yaşam süresindeki artış trendinde birçok ülkede yavaşlama gözlenmiştir. Ancak bu ülkeler arasında Birleşik Krallık'ta yavaşlama oranının diğer ülkelere kıyasla daha fazla olduğu görülmüştür (Leon vd.,2019). Bu durum Birleşik Krallık'ın doğumda beklenen yaşam süresi ile bazı risk faktörleri arasındaki uzun dönemli ilişkinin incelenmesinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda araştırmanın temel amacı, dünyanın en gelişmiş ülkelerinden birisi Birleşik Krallık'ta sigara kullanımı, alkol tüketimi, toplam nüfus içerisinde obezite yaygınlığı ve ortalama tüketilen kalori miktarı göstergelerinin doğumda beklenen yaşam süresi üzerinde etkisini tespit etmektir.

Yöntem

Bu çalışma Birleşik Krallık'ın 1996 – 2019 dönemlerine ait tıbbi olmayan sağlık göstergelerinin doğumdan beklenen yaşam süresi üzerindeki etkisini tespit etmek için yapılmıştır. Araştırmada değişkenler arası ilişki düzeyini ortaya çıkarmak için koentegresyon analizi uygulanmıştır. Veriler OECD veritabanından elde edilmiştir. Araştırmada bağımlı değişken doğumda beklenen yaşam süresi, bağımsız değişkenler ise; kişi başı alkol tüketimi, Toplum nüfus içerisinde Obez insanların oranı, toplam nüfus içerisinde 15+ üstü sigara içenlerin oranı değişkenleridir. Değişkenlerin veri türü ise yıllıktır. Analizler Eviews 9 paket programı kullanılarak yapılmıştır.

Bulgular

Elde edilen sonuçlara göre alkol tüketim miktarında %1 düzeyinde bir artışın gerçekleşmesi durumunda DBYS'inde %0,09 düzeyinde bir azalmaya neden olabileceği öngörülmektedir. Ortalama kalori tüketim miktarında %1 düzeyinde bir artışın gerçekleşmesi durumunda ise DBYS'nde %1,02 düzeyinde bir artışın olabileceği öngörülmektedir. Obezite oranında %1 düzeyinde bir artışın gerçekleşmesi durumunda ise DBYS'de %0,09 düzeyinde bir artış olabilecektir. Sigara içme oranında %1 düzeyinde bir artışın gerçekleştiği durumda ise DBYS'de %0,03 düzeyinde bir azalışın olabilecektir. Kalori tüketimindeki %1 düzeyinde bir artışın gerçekleşmesi durumunda DBYS'nde %1,76 düzeyinde bir artışın olabileceği, obezite oranında %1 düzeyinde bir artışın gerçekleşmesi durumunda ise DBYS'nde %0,24 düzeyinde bir azalışın olabileceği, sigara içme oranında %1 düzeyinde bir artışın gerçekleşmesi durumunda ise DBYS'nde %0,22 düzeyinde bir azalışın olabileceği öngörülmektedir. DBYS ile alkol kullanım oranı ile negatif bir ilişki içerisinde olup (0,09) ve istatistiksel açıdan da anlamlı bir ilişki mevcuttur ($p < ,05$). Toplumda alkol kullanım düzeyinin genel olarak artması DBYS üzerinde azaltıcı bir etki yapmaktadır. Sigara içme oranı da bağımlı değişkenle negatif (0,03) ve anlamlı bir ilişkisinin olduğu görülmektedir ($p < ,05$). Diğer taraftan kalori tüketimi ile DBYS'i arasında ilişki pozitif yönlü (1,03) ve anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmektedir ($p < ,05$). Son olarak ise obezite oranı ile DBYS'i arasında ilişki de pozitif (0,07) ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < ,05$). Ayrıca gecikmeli hata düzeltme terimi, DBYS gerçek değerleri ile uzun dönem değerleri arasında sapmanın her yıl %17 oranında ortadan kalktığını göstermektedir. Granger nedensellik testi ile sadece bağımlı değişkenler kapsamında değil araştırmaya dâhil edilen bütün değişkenler arasında ilişkiler incelenmiştir. Alkol tüketiminden DBYS'de Granger nedensellik ilişkisi bulunmazken, DBYS'den alkol tüketimine yönelik Granger nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Kalori tüketim oranından DBYS değişkenine Granger nedensellik ilişkisi var ikenn, DBYS'den kalori tüketimine yönelik Granger nedensellik ilişkisinin olmadığı görülmektedir. Kalori tüketimi ile alkol kullanım miktarı arasında iki yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Diğer taraftan alkol tüketiminden obezite değişkenine yönelik Granger nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Sigara içme oranından kalori tüketim oranına yönelik tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Tartışma

Bu çalışma, 1996 – 2019 dönemi verilerini kullanarak, Birleşik Krallık'ın Johansen eşbütünlüşmesi, hata düzeltme ve Granger nedensellik testlerini kullanarak, tıbbi olmayan göstergeler ile doğumda beklenen yaşam süresi arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre alkol kullanımı ve sigara içme oranlarındaki artışlar uzun vadede doğumda beklenen yaşam süresini olumsuz etkilerken, bireylerin daha fazla kalori tüketerek kilo almaları doğumda beklenen yaşam süresi üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Literatürde tıbbi olmayan sağlık göstergelerinin farklı doğumda beklenen yaşam süresi üzerindeki etkileri farklı yönlerden incelenmiştir. Literatürdeki çalışmalara bakıldığında Kleinow ve Cairns (2013) tarafından yapılan çalışmada 10 gelişmiş ülkede

ölüm oranları ile sigara içme düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelenmiş, çalışmaya dahil edilen ülkeler arasında İngiltere ve Kanada'da sigaraya bağlı ölümlerin toplam ölümler içindeki oranının %5 ile %10 arasında değiştiği gözlenmiştir. Araştırma kapsamında sigara içme ve ölüm oranları arasında negatif ve güçlü bir ilişki olduğunu belirtilmiştir. Pierani ve Tiezzi (2009), sağlık düzeyine zarar veren bu tıbbi olmayan göstergelerin kullanım miktarındaki azalmanın, başta DBYS olmak üzere temel sağlık göstergeleri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olacağını belirtmiştir. Leon ve ark. (1997) Rusya'da alkol kullanım düzeylerinin ölüm oranları üzerindeki etkisini ölçmüştür. Araştırma sonucunda alkol kullanım düzeyindeki önemli değişikliklerin mortalitedeki dalgalanmaları önemli ölçüde etkileyeceği belirtilmiştir. Çalışmaların bazıları ile bulgularımız örtüşürken bazıları ile farklılık göstermektedir. Bu durumun çalışmada kullanılan zaman aralığının farklılık göstermesi, gelişen teknolojiye bağlı olarak tıpta meydana gelen değişimler, sağlıklı yaşam alışkanlıkları gibi birtakım farklı faktörlerle açıklanabileceği düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri hata düzeltme modeli kapsamında analiz edilmektedir. DBYS değişkeni ile alkol kullanım oranı arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Öte yandan, kalori tüketimi ile DBYS değişkeni arasında tek yönlü bir ilişki vardır. Bununla birlikte, kalori tüketimi ile alkol tüketim oranları arasında çift yönlü bir nedensellik vardır. Obezite oranı ile alkol tüketimi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır.